

УДК 811.1612-(07)

ТОВСТЕНКО Вікторія – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри бізнес-лінгвістики, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна (tovstenko.vika@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2971-4931>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.29>

Бібліографічний опис статті: Товстенко, В. (2021). Специфічні особливості термінологічного номінування економічних понять. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Філологія», 47, 215–223. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.29>

СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО НОМІНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПОНЯТЬ

Анотація. У статті досліджено одну з найактуальніших і найскладніших проблем українського мовознавства XXI століття – формування економічної термінології на національній основі. Термінологічна лексика є показником рівня розвитку наукової мови в суспільстві й науки загалом. Це барометр, який визначає рівень професійної освіти, позаяк багата термінологія є одним із показників високого рівня професійної освіти у країні. Стандартизація економічної термінології, визначення її ролі у формуванні лінгвістичної та професійної компетентності фахівців у будь-якій галузі знань є головною проблемою сьогодення. У статті проаналізовано типи лексичних запозичень, досліджено загальні риси, що визначають суть будь-якого терміна; зосереджено увагу на термінах-стандартах. Використано діалектичний, емпіричний, емпірично-теоретичний і теоретичний методи дослідження. З'ясовано загальні та специфічні особливості термінологічної номінації економічних понять, що сприятиме уніфікації, стандартизації та кодифікації цієї термінології; досліджено проблему асиміляції іноземних елементів. Наголошено на тому, що стандартизація термінологічних систем на національному та міжнародному рівнях є необхідною й актуальною, оскільки вона спрямована на вибір термінологічного стандарту та затвердження його як обов'язкового варіанта. У статті проаналізовано історію української економічної термінології від часів Київської Русі, з'ясовано специфічні особливості термінологічного номінування економічних понять, досліджено проблему засвоєння та передавання іноземних елементів, визначено типи лексичної інтерференції, наведено спільні ознаки, які визначають суть терміна як лексичної одиниці обмеженого функціонування; проаналізовано чужомовні терміни з повним структурним збігом та терміни із частковою заміною компонентів, оформлені словотвірними засобами мови-реципієнта; визначено позамовні та внутрішньомовні причини запозичень. Наголошено, що важливим аспектом класифікації термінологічних одиниць економічної сфери є їхні словотвірні особливості.

Ключові слова: лексична інтерференція, міжнародний термін, мовна картина світу, стандартизація, транслітерація, транспозиція, трансфонація.

TOVSTENKO Viktoria – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Business Linguistics, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, 54, Peremogy ave., Kyiv, 03057, Ukraine (tovstenko.vika@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2971-4931>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.29>

To cite this article: Tovstenko, V. (2021) Spetsyfychni osoblyvosti terminolohichnoho nominuvannya ekonomichnykh ponyat' [Specific features of terminological nomination of economic concepts.]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Seriya «Filolohiia» – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 47, 215–223. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.29> [in Ukrainian].

SPECIFIC FEATURES OF TERMINOLOGICAL NOMINATION OF ECONOMIC CONCEPTS

Summary. *The article examines one of the most pressing and complex problems of Ukrainian linguistics of the XXI century – the formation of economic terminology on a national basis. The terminological vocabulary is an indicator of the level of development of scientific language in society and, therefore, of science in general. Terminological vocabulary is the kind of barometer that determines the level of vocational education, as rich and extensive terminology is one of the important indicators of the level of vocational education in the country. Standardization of economic terminology, defining its role in the formation of linguistic and professional competence of specialists in any field of knowledge is the main problem today. The purpose of this article is to try to find out the types of lexical interference, to explore the common features that define the essence of any term; to analyze terms with complete structural coincidence and terms with partial replacement of components, designed by word-forming means of the recipient language; make terms-standards, terms-samples, normalize the terminology; identify linguistic and linguistic reasons for borrowing. The dialectical method is used, empirical, empirical-theoretical and theoretical methods. The article analyzes the history of Ukrainian economic terminology since the times of Kievan Rus, explains general and specific features of terminological nomination of economic concepts, investigates the problem of mastering and transmitting foreign language elements, identifies types of lexical interference, gives common features that define the essence of any terminology units of special, limited functioning; terms with complete structural coincidence and terms with partial replacement of components, designed by word-forming means of the recipient language are analyzed; Linguistic and linguistic reasons for borrowing have been identified. The general and specific features of terminological nomination of economic concepts have been found out, which will facilitate the unification, standardization and codification of this terminology; the problem of assimilation and transfer of foreign language elements is investigated. Conclusion. Standardization of terminological systems at national and international levels is necessary and relevant, since it aims at the choice of the terminological standard and its approval as a mandatory option. It is emphasized that an important aspect of the classification of terminological units of the economic sphere is their word-forming features.*

Key words: *lexical interference, standardization, international term, transliteration, transposition, linguistic picture of world, borrowing, internationalisms, metaphorization, communicative obstacles, transphonation.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати спільне й відмінне у способах термінологічного номінування економічних понять, що, серед іншого, забезпечить успішну уніфікацію, стандартизацію та кодифікацію цієї термінології, допоможе спрогнозувати тенденції її розвитку, а також дослідити проблему передавання й засвоєння іншомовних елементів, оскільки новітні запозичення не завжди відповідають фонетичним законам і орфографічним правилам мов-отримувачів. Проблема гармонізації, скоординованості власної термінології з термінологіями найбільш розвинутих країн світу вкрай актуальна. Терміносистема сучасної української мови є потужною базою, на основі якої постають і функціонують усі сфери науково-професійної діяльності. Унормування економічної термінології, визначення її ролі у формуванні мовно-професійної компетентності фахівців будь-якої

галузі знань належить нині до кола провідних мовознавчих проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні велику увагу приділяють вивченню спеціальних економічних термінологій, передусім визначенню їхніх структурно-семантичних параметрів і способів номінації понять, також питанням стандартизації та кодифікації економічних термінів (Грицьків, 2004; Дуда, 2001; Козловська & Товстенко, 2009; Лотка, 2000; Панько та ін., 1994; Чорновол, 2004; Шундікова, 2021). Одні вчені, наприклад Т.І. Панько, зазначають, що економічні терміни, у яких сконцентровано величезний досвід господарської діяльності, неоднорідні за своїм складом і походженням (Панько та ін., 1994, с. 124); інші наголошують на засиллі в українській мові англоамериканізмів (Козловець, 1997, с. 70). Ґрунтовну структурно-семантичну диференціацію економічної термінології здійснила у своїх наукових працях

Т.П. Кравченко. Дослідниця визначила такі шляхи номінації, як: термінологізація загальноживаних слів для позначення певного наукового поняття; ретермінологізація готового терміна економіки; використання наявних у мові словотвірних типів або іншомовних компонентів для утворення нових назв (Шарата & Кравченко, 2019, с. 130).

Метою статті є спроба з'ясувати типи лексичної інтерференції, проаналізувати терміни з повним структурним збігом та терміни із частковою заміною компонентів, оформлені словотвірними засобами мови-реципієнта; дослідити спільні ознаки, які визначають суть будь-якого терміна як лексичної одиниці обмеженого функціонування; визначити позамовні та внутрішньомовні причини запозичень. Завдання полягає в тому, щоб виробити терміни-еталони, терміни-зразки; стандартизувати термінологічну систему на національних та інтернаціональних рівнях.

Предмет і об'єкт дослідження. У статті з'ясовано специфічні особливості термінологічного номінування економічних понять, описано процеси засвоєння та передавання іншомовних елементів. Об'єктом дослідження є економічна терміносистема сучасної української мови.

Виклад матеріалу. Формування української економічної терміносистеми починається від часів Київської Русі. В основному це назви повинностей і зборів (спочатку натуральних, а потім грошових), сформовані на основі загальноживаних слів. В українських пам'ятках XIV–XV ст. спеціальні поняття сфери фінансових відносин передано словами, використовуваними як у загальноживаному, так і у спеціальному значенні. Згодом такі слова набули властивостей терміна в сучасному розумінні цього поняття. Наприклад: *выраховувати, длжъникъ, запла́та, полтына, личба, мыто, мытник, гривня, деньга, накладъ, позычити, розходъ, отмънити (компенсувати), приход (прибуток, доход), пожиток (користь, вигода, зиск)* тощо. Окрему мікросистему у складі соціально-економічної лексики становили назви податків і повинностей, які нині належать до розряду історизмів, наприклад: *осадне* – плата за поселення на новій землі, *побережне* – плата за користування узбережжями річок, *шляхове* – плата

за привласнення прибудного коня або вола, *помірне* – плата за викочену з воза бочку для продажу, *гребельне* – плата за переїзд греблі, *колодне* – плата від колоди меду, *ярмаркове* – торгове мито на ярмарку тощо.

Наприкінці XVI – на початку XVII ст. розвивається торгівля, поширюється грошовий обіг. Зміцнення внутрішнього ринку й розширення торгівлі в Україні другої половини XVII ст. сприяло встановленню єдиного / рублевого мита замість численних дрібних зборів, чинних у період феодальної роздробленості. Ці позамовні реалії відбилися у спеціальних словах, частина з яких зафіксовані в «Лексиконі словенороському» Памва Беринди, в «Актовій книзі Житомирського міського уряду кінця XVI ст.», у збірнику актових документів «Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.»: *обмитити, копъйка, подужне, поколодне, спашне, рубль, кредиторъ, въритель, шаг, цъна* й інші. Соціально-економічні процеси XVIII–XIX ст. відбиті в українській суспільно-економічній лексиці цього періоду. Суттєву внутрішню еволюцію, зумовлену новими соціально-економічними відносинами, можна простежити у значенні багатьох сучасних економічних термінів: *гроші, кредит, фінанси, акція, вексель, податок, біржа, ваучер* тощо. Розширення міжнародних контактів сприяє інтенсифікації запозичень в економічній сфері. У зв'язку з цим виникає поняття міжнародної термінології та міжнародного терміна. У європейських мовах набула активності тенденція до розширення інтернаціональності, спричинена тим, що новітні запозичення не завжди підпорядковані фонетичним законам і орфографічним правилам мов-отримувачів: *наблік рилейшинз, бойент, неттинг, уош, алонж* тощо. Кожну мову характеризують проблеми, пов'язані з засвоєнням та передаванням іншомовних елементів. Тож чужомовні терміни відповідно до графічного їх оформлення поділяють на: 1) іншомовні терміни, що повністю підпорядковувалися правилам національної орфографії; 2) іншомовні терміни, що частково підпорядковувалися правилам національної орфографії; 3) іншомовні терміни, що не підпорядковувалися правилам національної орфографії та повністю зберегли своє оригінальне написання. У мовознавстві послуговуються

також поняттям «міжмовна інтерференція» у значенні «взаємодія мовних систем в умовах міжмовних контактів або під час індивідуального засвоєння нерідної мови». Буває фонетична, граматична й лексична інтерференції.

Формально всі запозичені терміни можна поділити на дві великі групи: 1) терміни з повним структурним збігом: *маркетинг* – англ. *marketing*, *лізинг* – англ. *leasing*, *каса* – нім. *die Kasse*; 2) терміни із частковою заміною компонентів, оформлені словотвірними засобами мови-реципієнта (*рентабельність* – нім. *die Rentabilitat*). У кінці XIX – на початку XX ст. в економічній термінології переважали словотвірні кальки з німецької мови (*Selbstkosten* – *собівартість*, *Kostenanschlag* – *кошторис*), у сучасній – кальки, основним джерелом яких є англійська мова, до того ж переважно в її американському варіанті: *shadow economy*, *shadow business*, *shadow cabinet*, *shadow capital* – *тіньова економіка*, *тіньовий бізнес*, *тіньовий кабінет*, *тіньовий капітал*. Деякі групи лексики особливо активні у формуванні стійких кальок-словосполучень. Значну групу в економічних терміносполуках такого типу формують прикметники на позначення кольору. Практично всі кольори в системах спеціальної лексики мають переносне значення. Частина таких значень – це результат впливу іншомовних одиниць. Так, *чорний ринок* є калькою нім. *Schwarzmarkt*, *сірий дилери* – калька англ. *grey dilers*, *сірий ринок* – англ. *grey market* (поєднання із прикметником *сірий* функціонують на позначення напівлегальних осіб, операцій та структур в економіці), *зелені* у знач. «долари» – англ. *greens*.

Щодо адаптації терміноодиниць, то існує кілька її способів, серед яких розрізняють транслітерацію, трансфонацію та транспозицію. **Транслітерація** (від лат. *trans* – «через», *lit(t)era* – «літера») – літерне передавання слів і текстів однієї графічної системи засобами іншої графічної системи. Наприклад, *карт-бланш* (фр. *carte blanche*) – 1) чистий бланк, підписаний особою, яка надає можливість іншій особі заповнити цей бланк текстом; 2) необмежені повноваження; *де-юре* (лат. *de jure*) – юридично, по праву, формально. Памво Беринда в «Лексиконі словенороському» (1627 р.), не маючи точного українського відповідника для слова *заимодаве(ц)*, тлумачить його описово й

наводить латинізм *creditor*, пізніше засвоєний українською мовою (пор. *кредитор*) як назва організації, установи або окремої особи, що позичає гроші в борг, надає кредит. **Калька** (фр. *Calque* – «копія»), або калькування – вид мовного запозичення, що знаменує появу нового фразеологізму, слова або нового значення слова шляхом буквального перекладу відповідного іншомовного елемента. Кальки становлять найчисленнішу групу серед термінів-запозичень, напр.: *довгостроковий кредит* (англ. *long-term credit*), *короткостроковий кредит* (англ. *short-term credit*). Уживання ж термінів-варваризмів неприпустиме, пор.: *cash flow* (*кеш-фло*), український нормативний варіант *грошові потоки*. Сучасні фахівці намагаються залучати одиниці питомого українського термінологічного фонду, знаходячи відповідники іншомовним термінам галузі: *квaziгроші* – *регіональні гроші*, *сертифікат депозитний* – *ощадний*, *ремiтент* – *перший векселетримач*, *перевiрка камеральна* – *попередня*, *iндосамент* – *передавальний (передатний) напис*, *неустойка* – *забезпечення*, *недоiмка* – *недоплата*, *надбавка* – *надвишок*, *пiдвишка*, *дорогоцiнне камiння* – *коштовне камiння* тощо. Терміни іншомовного походження – це насамперед ознака власне наукового стилю (напр.: *ембарго*, *емісія*, *реалізація*, *конкуренція*, *конвенція*, *координація*, *репарація* тощо), тоді як питомо українські – науково-навчального й науково-популярного його різновидів (напр.: *заборона*, *випуск*, *збут*, *суперництво*, *угода*, *погодження*, *відшкодування* тощо).

За етимологічною ознакою синоніми економічної терміносистеми формують такі основні типи: один термін власне український, другий – інтернаціональний або іншомовний (*зниження* – *дисконт*, *заборона* – *ембарго*, *випуск* – *емісія*, *угода* – *конвенція*, *відшкодування* – *репарація*, *порука* – *бюргшафт*, *зниження* – *гiван*, *винагорода* – *диспач*, *вивіз* – *експорт*, *ввiз* – *iмпорт*); обидва терміни – запозичення з різних мов (*акцептант* (лат.) – *тросант* (нім.), *ревалюація* (лат.) – *ревалоризація* (фр.), *жиро* (італ.) – *iндосамент* (нім.), *комісіонер* (фр.) – *фактор* (лат.)); обидва члени синонімічної пари – питомо українські одиниці (*набувач* – *набувальник*, *зношеність* – *зношення* – *зношення*); еквівалентами іншомовних термінів

є дво-, три-, чотирикомпонентні словосполучення (*ріелтер* (англ.) – торговець нерухомістю, *тратта* (італ.) – переказний вексель, *іпотека* (гр.) – позика під нерухомість); терміни-дублети з епонімами у своєму складі (*гайдаризм* – руйнування попередньої економічної системи, *крива Лаффера* – зв'язок між оподаткуванням та надходженням до бюджету).

Трансфонація – це звукове передавання слів, наприклад: *лізинг* (англ. *leasing*), *франко* (італ. *franco*), *моніторинг* (англ. *monitoring*) тощо. **Транспозиція** (середньолат. *transpositio* – «перестановка», від лат. *transponere* – «переставляти») – використання однієї мовної форми у функції іншої: *вальвація*, *інкасо*, *реінвестування* тощо.

На українському мовному ґрунті повного граматичного освоєння зазнають деякі терміни-запозичення внаслідок субстантивізації, тобто слова, які належали в мові-джерелі до різних частин мови, в українській мові стають іменниками. Це явище характеризує насамперед давні запозичення з латинської мови, що нині набули статусу інтернаціоналізмів, напр.: *імпорт*, *експорт*, *дотація*, *кредо*, *оренда* (лат. *importo* – «довожу, ввожу»; лат. *exporto* – «вивожу»; лат. *doto* – «наділяю»; лат. *credo* – «вірю»; лат. *arendo* – «здаю в найми, наймаю»); *кредит*, *дефіцит* (лат. *credit* – «він вірить», лат. *deficit* – «не вистачає»); *ліквідність* (лат. *liquidus* – «рідкий»). Окремі терміни-іменники, що сприймаються як одне слово, походять від словосполучень, напр.: *диверсифікація* (лат. *diversus* – «різний», *facere* – «робити»). Низка слів-термінів змінила в українській мові свій рід із середнього на жіночий (*субсидія* – лат. *subsidium*), частина іменників чоловічого роду засвоєні з усіченням фіналі (*дивіденд* – лат. *dividendum*). У результаті транслітерації фахівці отримують однозначне та стандартизоване «інтернаціональне» написання лексичних одиниць, засвоєних із мов із нелатинськими системами письма, а головне її призначення – гарантоване стовідсоткове відтворення транслітерованої лексичної одиниці в оригінальному написанні, без будь-яких спотворень: англ. *holding*, нім. *das Holding*, укр. *холдинг* – «підприємство, фірма, акціонерне товариство, що є власником частини або всіх акцій іншого підприємства та здійснює контроль над його

діяльністю»; англ. *leasing*, нім. *das Leasing*, укр. *лізинг* – «довгострокова оренда обладнання, машини, споруд виробничого призначення»; англ. *royalty*, нім. *das Royalty*, укр. *роялті* – «вид ліцензійної винагороди, що є щорічними відсотками або поточними відрахуваннями, які встановлено у вигляді фіксованих ставок (у відсотках) на основі підрахунку фактичного економічного результату від використання ліцензії й виплачено покупцем ліцензії через певний проміжок часу».

У сучасному глобалізованому світі особливо важливою є стандартизація термінології, тобто вироблення термінів-еталонів, термінів-зразків, унормування термінології в межах однієї країни (якщо це національний стандарт) або в межах групи країн (якщо це міжнародний стандарт). Тенденція до гармонізації, скоординованості власної термінології з термінологіями найбільш розвинутих країн світу сьогодні надзвичайно актуальна. Наприклад: укр. *аваль*, нім. *der Aval*, англ. *aval*, франц. *aval*; укр. *брокер*, нім. *der Broker*, англ. *broker*, франц. *broker*; укр. *вальвація*, нім. *die Valvation*, англ. *valuation*, франц. *valuation*; укр. *стагфляція*, нім. *die Stagflation*, англ. *stagflation*, франц. *stagflation* тощо. Стандартизована термінологія є обов'язковою для вживання в офіційних наукових, ділових, виробничих текстах. Важливою в цьому аспекті є діяльність Міжнародної організації стандартів (ISO), яка розробила чіткі та однозначні системи транслітерації.

Найбільшими за кількісним виявом є запозичення із грецької та латинської (*криза*, *економія*, *економіка*, *монополія*, *акція*, *дивіденд*, *дотація*, *оренда*, *пролонгація*), французької (*аванс*, *акциз*), італійської (*банк*, *валюта*, *нетто*, *брутто*, *банкрут*), англійської (*бізнес*, *лізинг*, *дилер*, *консалтинг*, *чек*, *траст*, *офішор*) та інших мов. Показниками засвоєння запозиченого терміна є фонетико-графічне передавання іншомовного слова засобами української мови; входження іншомовного слова до певного граматичного класу слів української мови й набуття у зв'язку із цим відповідних морфологічних і синтаксичних ознак; словотворча активність, яка полягає у здатності запозиченого терміна бути основою для творення нових слів тощо. Поповнення термінологіки запозиченнями – це історично

неминучий процес, необхідний для того, щоб на кожному етапі свого розвитку мова відповідала потребам суспільства у спілкуванні, у закріпленні результатів пізнання дійсності, розвитку і збагачення культури народу.

Вагомим критерієм класифікації термінологічних одиниць економічної сфери є їхні словотвірні особливості (способи творення, однокомпонентність / багатокомпонентність). Найбільш продуктивним для економічної терміносистеми є суфіксальний словотвір (Безпояско та ін., 1993, с. 243). Приклади суфіксального словотворення – українська мова: *-ни'* (опредметнена дія; специфічний тривалий виробничий процес): *дисконтування, кредитування, фрахтування, оподаткування; -ацій(-а)* (опредметнена дія або її наслідок): *консервація, парцеляція, контракція; -ість* (абстрактна лексика зі значенням узагальненої ознаки): *прибутковість, рентабельність, оборотність* тощо; англійська мова: *-ing* (торгові операції, розрахунки, платежі): *trading* – «продаж товарів, торгівля»; *advertising* – «рекламування, рекламна справа»; *-у* (економічні реалії): *currency* – «грошовий обіг», *accountancy* – «бухгалтерія»; *-ive* (для прикметників): *active* – «активний, поживальний»; *aggregative* – «збірний (показник)» та інші.

Словотвірну префіксацію реалізують питомі та запозичені префікси і префіксоїди *мікро-, макро-, над-, анти-, де-, пере-* тощо (Вихованець & Городенська, 1993, с. 367). Наприклад, українська мова: *де-, контр-* (зворотний процес; протилежна, зворотна спрямованість): *кредитування – декредитування, агент – контрагент; ре-* (повторність дії): *монополізація – ремонополізація, інвестування – реінвестування; суб-* (підпорядкованість, вторинність): *оренда – суборенда, лізинг – сублізинг* тощо; англійська мова: *under-* (недостатність, недовершеність дії): *underestimate* – «недооцінка», *underemployment* – «неповна зайнятість»; *in-* (заперечення властивості чи якості): *unbalance* – «нерівновага», *unacceptable* – «неприйнятний»; *re-* (повторюваність дії): *rebate* – «повернення переплати», *reappraisal* – «перерахунок» тощо.

Значна кількість термінів економічної галузі утворена шляхом поєднання інтернаціональних та питомих основ за допомогою

сполучної голосної *-о-*: *капіталоутворення, ціноутворення, кредитоздатність, фондомісткість, платоспроможність* тощо. Потрібно звернути увагу на те, що зв'язок між компонентами складених терміноодиниць може бути як сурядним (*банк-боржник, державо-кредитор*), так і підрядним. Більшість складених терміносполук становлять двослівні конструкції: *дійсні гроші, основний капітал, банківський прибуток, засіб платежу*; значну – трикомпонентні, чотирикомпонентні та багатокомпонентні (*плата за фонди, повна відновна вартість основних фондів* тощо). На сучасному етапі формування кредитно-економічної термінології до продуктивних способів її творення можна віднести основоскладання (*єврокредит, самокупність*) та словоскладання (*банк-кредитор, банк-фактор*).

Активні процеси в сучасній українській економічній терміносистемі, тобто динамічні процеси різних мовних рівнів та різної якості, мають яскравий вияв у фонетиці, лексиці, морфології, синтаксисі. Економічна наука оперує поняттями, яким властива контрастність, що знаходить специфічне вираження в *антонімії* (напр.: *позитивне сальдо – негативне сальдо, абсолютна додаткова вартість – відносна додаткова вартість, плановий характер економічного розвитку – стихійний характер економічного розвитку, макрокредитування – мікрокредитування, готівковий – безготівковий* тощо). Потрібно звернути увагу на антонімію як на одну із суттєвих ознак системності економічної термінології. Антонімічні пари можна розподілити за трьома основними групами: лексичні (різнокореневі), словотвірні (граматичні, спільнокореневі) і антоніми, представлені аналітичними формами. В економічній терміносистемі функціонують лексичні антоніми, утворені на власне українському ґрунті, та інтернаціоналізми як готові одиниці, напр.: *надходження – видатки, прибутки – збитки, дохід – витрати, виробництво – споживання, попит – пропозиція, актив – пасив*. Регулярними засобами вираження антонімічних відношень є суфікси та префікси. Наприклад, за допомогою міжнародних терміноелементів у ролі суфікса (*-ат, -ант, -бот, -солд*) утворено такі терміни-антоніми: *жират – жирант, індосат – індосант, трасат – трансант,*

овербот – *оверсолд*, а за допомогою міжнародних терміноелементів у ролі префікса (*анти-, де-, дис-, контр-, дез-, диз-, ре-*) такі: *інвестиція* – *антиінвестиція*, *доларизація* – *дедоларизація*, *кредитування* – *декредитування*, *лістинг* – *делістинг*, *баланс* – *дисбаланс*, *витрати* – *контрвитрати*, *інфляція* – *дезінфляція*, *девальвація* – *ревальвація*. Деякі терміни-антоніми мають аналітичну природу. Їх можна поділити на двокомпонентні (напр.: *низькододаткова операція* – *високододаткова операція*, *позитивне сальдо* – *негативне сальдо*, *витрати постійні* – *витрати змінні*); трикомпонентні (*абсолютна додаткова вартість* – *відносна додаткова вартість*); багатоконпонентні (*плановий характер економічного розвитку* – *стихийний характер економічного розвитку*, *грошова форма капіталу* – *товарна форма капіталу*).

У загальнонародній мові **синоніми** вважають однією з найважливіших категорій, проте в термінологічних системах їхня роль є значно меншою. Терміни, які виражають певне поняття, здебільшого не характеризують його з різних боків, а є дублетними найменуваннями, що ввійшли в термінологічну систему внаслідок різного роду мовних контактів і різноспрямованих тенденцій її формування. Так, терміни *прибуток*, *відсоток*, *рента* об'єднані родовим значенням «додаткова вартість». У термінології економічної науки можна спостерегти диференціацію синонімів за оцінними характеристиками, ступенем уживання, сполучуваністю та сферою використання. Варто звернути увагу на три основні види синонімів: абсолютні (*жирант* – *індосант*, *жират* – *індосат*, *бартер* – *товарообмін*, *інновація* – *нововведення*); ідеографічні (*інвестиція* – *капіталовкладення*, *санкція* – *пеня*, *профіцит* – *прибуток* – *зиск* – *вигода*); стилістичні (*спекулянт* – *перекупник* – *гендляр* – *баршник*).

Аналіз використання **паронімів** в економічній терміносистемі засвідчує, що їхня звукова близькість призводить до помилкового слововживання та порушує однозначність як одну з основних ознак наукової мови (*ліцензія* – «дозвіл на право торговельного обміну, використання чогось тощо» – *ліценція* – «зниження тарифного мита»; *ліквідант* – «кредитор, який пред'являє права чи вимоги

до підприємства-боржника в разі його ліквідації» – *ліквідат* – «юридична особа-боржник, до якої пред'явлено фінансові вимоги в разі її ліквідації»; *гонорант* – «особа, яка гарантує оплату векселя, зробивши на ньому поручницький напис» – *гонорат* – «векселедавець, за оплату якого поручився гонорант»; *індосант* – «особа, яка робить передавальний напис на звороті чеків, векселів та інших цінних паперів» – *індосат* – «особа, якій передаються цінні папери за передавальним написом»).

Головним джерелом формування термінології була і є загальнонародна лексика як основа української літературної мови. На сучасному етапі термінологізація загальнонародних одиниць є одним із продуктивних способів термінотворення, наприклад: *інвестиційний портфель* – «сукупність різних інвестиційних інструментів для досягнення конкретної мети вкладника». У науковій мові цікавими є терміни, що виникли шляхом метафоризації слів загальнонародної мови, однак ці метафори стерті, їх використовують не як засіб створення образності, а як джерело виникнення нових лексичних значень. Варто зазначити, що більшість значень термінів утворені внаслідок двох процесів – метафоризації (напр.: *грошовий голод*, *біржова паніка*, *інфляційне очікування*, *невпевнений ринок*, *акції з обмеженим правом голосу*, *замкнута валюта*, *податкові сховища*, *парасолька цін*) та метонімізації (напр.: *вексельний портфель* – загальнонародне слово *портфель* у цій сполучці замінює позначення кількості векселів, які лежать чи мали б лежати у портфелі; а також *грошова одиниця*, *раунд Кеннеді*, *закон Еджа*, *застереження Джейсона*, *угода купівлі-продажу* (як процес і як документ)). Можна визначити декілька основних груп метафоричного вживання економічних термінів, хоч ця класифікація досить умовна. Виділені групи пов'язані з різними діями, процесами, професійною спрямованістю:

1) антропометричний напрям метафоризації: *Хоч як не дивно, а людина, яка по праву носила титул «батько гривні», не вітала свою «дитину» із днем народження;*

2) метафоризація економічного терміна, зумовлена поєднанням з лексикою архітек-

тури та будівництва: *Гривню не випустять із валютного коридору*;

3) військова лексика як джерело метафоризації: *НБУ за потреби готовий підтримати гривню своїми інтервенціями*;

4) поєднання понять медицини й економіки під час метафоризації: *Наступним якісним стрибком у розвитку підприємств має стати грошова ін'єкція від інвестора*;

5) метафоризація економічних термінів у поєднанні з лексикою побуту: *Великий банк може стати справжнім фінансовим супермаркетом для своїх клієнтів, надаючи їм широкий спектр послуг*;

6) метафоризація економічних термінів у поєднанні зі спортивною лексикою: *Однак безальтернативність НБУ як основного гравця і твердість його курсової політики примусили ринок заспокоїтися*;

7) науково-технічна лексика як джерело метафоризації економічної термінології: *Двигуном емісії нових карток в Україні, як і раніше, залишається укладання договорів на*

зарплатне обслуговування з корпоративними клієнтами.

Висновки. Отже, стандартизація термінологічних систем на національних та міжнародних рівнях необхідна й актуальна, оскільки спрямована на вибір термінологічної норми, її затвердження як обов'язкового варіанта. Кількісне зростання термінів-інтернаціоналізмів – прикметна тенденція сьогодення; вона покращує взаєморозуміння галузевих фахівців, знижує ймовірність комунікативних перешкод на шляху обміну інформацією та технологіями. Українська термінологія має формуватися з урахуванням таких чинників, як: 1) досвід мов розвинутих країн світу; 2) досвід українського термінотворення за останні сто років у різних регіонах України та за кордоном.

Перспективою подальших досліджень є розроблення рекомендацій щодо вироблення стандартних термінів-еталонів, які гармонійно співіснують з термінами найбільш розвинутих країн світу.

ЛІТЕРАТУРА

- Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М.** Граматика української мови. Морфологія. Київ : Наукова думка, 1993. 336 с.
- Вихованець І.Р., Городенська К.Г.** Теоретична морфологія української мови. Київ : Пульсари, 2004. 400 с.
- Грицьків А.В.** Міжсистемна взаємодія як чинник термінотворення (на прикладі англомовних фінансових термінів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2004. 20 с.
- Дуда О.І.** Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури із кредитно-банківської справи) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2001. 19 с.
- Козловець І.** До питання формування української фінансово-кредитної термінології (кінець ХІХ – поч. ХХ ст.) *Українська термінологія і сучасність*. Київ, 1997. С. 69–72.
- Козловська Л.С., Товстенко В.Р.** Культура наукової мови : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни для студентів кредитно-економічного факультету. Київ : КНЕУ, 2009. 83 с.
- Лотка О.М.** Англомовна термінологія фінансово-економічних взаємин : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2000. 20 с.
- Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П.** Українське термінознавство : підручник. Львів : Світ, 1994. 216 с.
- Чорновол Г.В.** Новітня економічна термінологія та її стилістичне вживання в сучасній українській мові (на матеріалі періодичних видань) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2004. 23 с.
- Шарата Н.Г., Кравченко Т.П.** Термінологічна номінація понять аграрного сектора економіки. *Молодий вчений*. 2019. № 3 (67). С. 128–132.
- Шундікова І.І.** Роль позамовних чинників у формуванні і функціонуванні термінів (на матеріалі англійських термінів косметології та естетичної медицини). *Нова філологія* : збірник наукових праць. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 81. Т. II. С. 222–227.

REFERENCES

- Bezpyasko, O.K., Horodens'ka, K.H., Rusanivs'kyi, V.M.** (1993). *Hramatyka ukrayins'koyi movy. Morfolohiya [Grammar of the Ukrainian language. Morphology]*. Kyiv : Naukova Dumka [in Ukrainian].

- Vykhovanets', I.R., Horodens'ka, K.H.** (2004). *Teoretychna morfolohiya ukrayins'koyi movy [Theoretical morphology of the Ukrainian language]*. Kyiv : Pulsary [in Ukrainian].
- Hryts'kiv, A.V.** (2004). *Mizhsystemna vzayemodiya yak chynnyk terminotvorennya (na prykladi anhlo-movnykh finansovykh terminiv) [Intersystem interaction as a factor of term formation (on the example of English financial terms)]*. (PhD thesis synopsis). Lviv [in Ukrainian].
- Duda, O.I.** (2001). *Protsesy terminolohizatsiyi v suchasnyy anhliys'kyy movi (na materialy literatury z kredytno-bankiv's'koyi spravy) [Processes of terminologisation in modern English (on the material of the literature on credit and banking)]* (Extended abstract of Doctors thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Kozlovets, I.** (1997). Do pytannya formuvannya ukrayins'koyi finansovo-kredytnoyi terminolohiyi (kinets' XIX – pochatok XX st.) [On the formation of Ukrainian financial and credit terminology (late XIX – early XX centuries)]. *Ukrayins'ka terminolohiya i suchasnist' – Ukrainian terminology and modernity*, pp. 69–72. Kyiv [in Ukrainian].
- Kozlovs'ka, L.S., Tovstenko, V.R.** (2009). *Kul'tura naukovoyi movy : navch. metod. posib. dlya samost. vyvch. dysys. dlya studentiv kredyt.-ekon. f-tu [Culture of scientific language: teaching method. way. for self. studied dist. for students of credit.-econ. f-tu]*. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].
- Lotka, O.M.** (2000). *Anhlo-movna terminolohiya finansovo-ekonomichnykh vzayemyn [English terminology of financial and economic relations]*. (Extended abstract of Doctors thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Pan'ko, T.I. & Kochan, I.M., Matsyuk H.P.** (1994). *Ukrayins'ke terminoznavstvo : pidruchnyk [Ukrainian terminology: a textbook]*. Lviv : Svit [in Ukrainian].
- Ukrayins'ka terminolohiya i suchasnist': Materialy II Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi (1997) [Ukrainian terminology and modernity: Proceedings of the II All-Ukrainian Scientific Conference]. Kyiv : Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Chornovol, H.V.** (2004). *Novitna ekonomichna terminolohiya ta yiyi stylistychny vzhyvannya v suchasnyy ukrayins'kyy movi (na materialy periodychnykh vydan') [The latest economic terminology and its stylistic use in the modern Ukrainian language (on the material of periodicals)]*. (Extended abstract of Doctors thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Sharata, N.H., Kravchenko, T.P.** (2019). Terminolohichna nominatsiya ponyat' aharnoho sektora ekonomiky [Terminological nomination of concepts of the agricultural sector of the economy]. *Young scientist*. № 3 (67). P. 128–132 [in Ukrainian].
- Shundikova, I.I.** (2021). Rol' pozamovnykh chynnykiv u formuvanni i funktsionuvanni terminiv (na materialy anhliys'kykh terminiv kosmetolohiyi ta estetychnoyi medytsyny) [The role of extralinguistic factors in the formation and functioning of terms (based on English terms of cosmetology and aesthetic medicine)]. *Nova filolohiya – New philology*. № 81. Vol. II. P. 222–227) [in Ukrainian].